

Sz. Tóth Gyula

Égnek fénye a víz tükrén

(„Százak szavaltak a tónál”. A Nagy Versmondás 11. állomása Balatonalmádiban)

Fénylik fodrozódva a Balaton vize az ősze nap hunyorításában. És mondjuk a nagyverset a parton: „Földtől eloldja az eget a hajnal”, tiszta, lágy szavak, bogarak, gyerekek, álmodott színek között – „és úgy éreztem, ez a rend”. *'J'y voyais l'Ordre même'* – Timár György franciájában már „látjuk” is a nagybetűs Rendet. Hát ez az *Eszmélet*, József Attilával. A program mottója: „Sebed a világ”? Miért jönnek el ennyien verset mondani, fiatalok s megletebbek? Ezen morfondírozom mindig, s Fűzfa Balázs ötlete és gondozása nyomán tizenegyedszer is együtt vagyunk. És megtörténik a csoda. Valami hasonlót kereshettem, amikor az egyetemi bölcsészkedést otthagytam, és a Balaton partjára húzódtam vissza. Több oka volt annak, de kifelé tréfás-hetykén azt mondtam: József Attila is otthagya a szegedi egyetemet, miért ne tehetném meg én is. (Csak a helyszín a hasonló közöttünk.) Ő Párizsba ment, hova csak jóval később jutottam el, Balatonkeresztúr lett ideiglenes állomáshelyem. De én választottam. Albérleti szobám falára valami puskinsi jelszót függesztettem ki: „Járj, merre szabad szellemed vonz”. Biztatásomra, szabadon. Időnként fölmentem a keresztúri hegyre, a szőlősgazdák így nevezik a dombjukat, Benéék kertjében, a jóleső munka közben (helyett) szemléltem a túlpartot: Gyenesdiás, Badacsony. Akkoriban még nem jártam ott, foglalkoztatott: mi lehet arra, a hegyeken túl. Nappal vagy este a fény segített át a szemközti oldalra, megnyújtva a látóhatárt. Csak jóval később jutottam el a Szent György-hegyre, s mögéje Tapolcára találkozni Németh Pistával. A bazaltos költővel, a hely szellemének őrzőjével, aki szinte ki se mozdult a hegy mögül, mégis belátja az egész világot, és versbe szedi.

Ott, a keresztúri szőlőskertben, az egyetemi locsfecsitől távol, jutott idő az irodalomra: franciát franciául, a klasszikus drámák könnyebbnek bizonyultak, mint az Ady téren. És a versek: Baudelaire, Apollinaire, Prévert..., s az iskolába be nem jutó, így számomra kíváncsivá tett magyarok. Minden érzésre, látásra volt válasz. *Naplemente* Dsida Jenővel: „Fülelő csend”. Hát, tűnő kedves, hová lettél? „Angyal vagy talán?” – kérdez rá Radnóti Miklós. Ő biztat a szürke ködben, ha érzed, beborít: „Gondolj a köd mögé!” A hegyen Kosztolányi *Szellők zenéje* szól: „Szellő a szerelem, szellő az élet”. Ott még a sziklát is megrikatta Lermontov piciny felhője: „harmatos nyomát az ölelésnek / még sokáig őrizte a vén szirt”.

József Attila türelmesen várta, hogy találkozam vele. A hatvanas évek elején a

gimnáziumi magyartanár a proletárköltőt „adta le”, kellő lelkesedéssel, azért bepillantgattunk a „mondanivalót” bizonygató versek mögé: a tantervi anyagon túl sokarcú, érzékeny költő alakja sejlett föl. A vízparti csendben jutott idő a többi versre, lehetett érezni a költészetet. Az erejét: „... szabadság. Te szülj nekem rendet.” Elhittem: „Még nem nagy az ember.” Csak szertelen. És jött az eszmélés: „Én fölnéztem az est alól az eget fogaskerekére (...) álmaim gőzei alól / s láttam, a törvény szövedéke / mindig fölfeslik valahol”. Visszamentem az egyetemre, letettem a szigorlatot, középiskolai tanár lettem. József Attila a törvényesen biztosított szigorlatára Párizsból nem utazott el Szegegre, a francia Riviérára ment. Ahová franciatanárként eddig nem jutottam el. Jól tette a költő, hogy ezt választotta. József Attila, szerencsére, nem lett középfokú iskolai tanár. Egyetemes szinten tanít. Mindenkié.

A Balaton-parti versek töltenek, ébresztenek. József Attilától tudom: „ködből, csöndből föl a holdig”. Mi lesz, ha felhők takarják el az eget? S borúsra vált? Behúzódunk a pincébe, borosra váltunk. Nem megyünk le a pince fenekére, kiülünk az ajtó előtti lugas fapadjára, töltünk. Roger Scruton kalauzolásában végigpásztázzuk a filozófiatörténetet, engedve eszmének, bornak s a filozófus sziporkázó ítéleteinek. Kantot, Hegelt szólítja, sorolja a többit, Hamvas Bélára emeli poharát, kortyolja a „parasztosan agyafúrt” budai Chardonnay-t, Villány és Szekszárd érettebb borait, a Cabernet Franc-tól elcsábul, azzal öblíti le szomorúságát, s bevallja: „akkor éreztem, amikor megtudtam, nem én vagyok az első filozófus, aki könyvet írt a bor filozófiájáról”. Husserl-hez már morvaországi slivovicára van szüksége, hogy legyen elég bátorsága „lenyelni a zsargont, s ráönteni az oldalra”. Scruton még nem olvasta József Attilát a Balaton partján csopaki Olaszrizlinget ízlelgetve, hozzá környéken érlelt simuló kecskesajtot csipegetve. Mi bort ki nem öntünk, lőrét nem iszunk, szépet olvasunk. Jó érzés vesz körül, nem vagyunk egyedül. Ha magunk vagyunk is, nem meddő az óra. Az égnek fátyola a bor fényében megcsillan. És hát „a Göncölök úgy fénylenek fönt”. Sebem lenne a világ?

Balatonalmádi – Budapest, 2012. szeptember 28–30.

Versutó

Költészetről rendben, szabadon. Lendületben József Attilával. Az *Eszmélet*-konferencia nagy program: mintegy negyven előadás, egyéb kapcsolódó műsorok, szakmai kirándulás, sok üléssel és sok helyszínváltozással. Szóval, volt nagy jövés-menés, a főrendező ezúttal sem adta alább. A két és félnapos darab szellemi, fizikai energiát igényel, mozgósít, fiziológiát borzol s átrendez. Jelen voltak idősebb, klasszikus irodalomtörténészek nagy munkákkal, életművel és törekvő,

felkészült, fiatal kutatók, akik a feldolgozásokba új szempontokat, új módszereket visznek be, s újfajta konklúziókra jutnak. Hangjuk udvariasan eltökélt, életművek előtt tisztelettudóan, ám határozottan képviselik nézeteiket. Nincs polgárpukkasztás, és nincs kioktatás sem – markáns magatartás, termékeny vitákat eredményez. Egy jeles kutató tűnődve jegyzi meg, hát, lehet ilyen is, olykor szabad felhasználású előadásokat hallunk. Szabad felhasználású konferencia – a versek újraértelmezése szerencsés és kívánatos hozadékot produkál: nem váltás, de kutatói innováció, másfajta konferenciakultúra bontakozik. Energiadús szellemátvitel. Többféle az üzenet, az egyik partikuláris, de általam el nem hanyagolható: a negyven előadás és a követő hozzászólások alatt senki sem mobilozott! Megfogadásra talált a József Attila-vers legeslegutolsó intelme: „... és hallgatok”. És még az sem kizárt, mint a Timár-féle francia fordításban áll: *meditálok*.

2012. október 1.

A vonat. Az irodalmi művek újraértelmezése szükséges, fontos: újabb időkben, új olvasó, vagy megváltozott (világ)helyzetben régi olvasó újabb böngészése. Umberto Eco szerint is: minden irodalmi műnek annyi értelmezési lehetősége van, ahány olvasója. A jó vers mindig szól, több üzenettel, többféle színnel ajándékozta meg a hozzá érdeklődve közelítőt. Tágítja a látásmódot. Nem volt ez másként az *Eszmélet*-konferencián sem. Az előadók között több József Attila-kutató adta elő újabb kutatási eredményeit, meglátásait, és sok fiatal tanár, irodalomtörténész bontogatta szárnyait. A változatos gondolatkeringésben a vers értelmezése körül, sarkítva, kétféle interpretációs vonal jelent meg: az egyik az élni akarás, önbiztatás, a mikrokozmoszban való eligazodás, önszuggerralás a bajok nemcsak túlélésére, de bizakodás egy „virágzó létezésben”, fogcsikorgatva, a szív, a szeretet győzelmével, az etikus tartás felmutatása. A Timár-féle francia fordításban a záró állítás, a végső álláspont bejelentése: „*meditálok*” (sőt, a kiemelő szerkezettel: „*c'est moi qui m'accoude et médite*”, az Én felelősségét hangsúlyozva) efelé visz bennünket. A másik vonal szerint, e versben József Attila a halált jelenti be. Lemond a további küzdelemről, a világ sebeit nem tudja gyógyítani. Mert ezt sugallja a vers záró állítása, a végső álláspont bejelentése: „és hallgatok”. És ezt már mintegy „elhallgatok” értelemben kell konstatálni. Merthogy József Attila tisztában volt súlyos betegségével. Ami igaz, erről tanúskodnak a költő feljegyzései, amelyekből megrázó részletek olvashatók a balatonszárszói Emlékház szobáinak falán. Tehát a költő világosan látta állapotát. Megint mások arra intettek: hagyjuk meg a költői jeleket, azok mentén fejtsük fel a költészetet. És jött Hudy Árpád drámai előadása: *Vonat-út az éjszakában. A költő egzisztenciális vaspályája* címmel. Az irodalomtörténész „vonatra szállt”, a verseket a vasút vonalán vizsgálva nagy ívű dolgozatban mutatta ki: József Attilánál a vaspálya egyszerre volt szimboli-

kus, egész életében zakatoló, ihlető, és volt életvalóság. Az előadás hatása annak kimondása felé visz: nekünk, az olvasónak megvan a saját vonata, s mindenki a maga költészetével utazik. Poggyász, nehezek, lehúz, vagy még hasznunkra lesz. Valamiben, valamikor. És olvassunk bele régebbi versekbe... hátha...

Kint és bent. Mindannyian ki vagyunk téve a bennünket körülvevő zajok-zűrök hatásainak. József Attila különösen nagyon érzékeny volt ezekre. Rendkívül érzékeny volt: kintről nézi a villódzó-kattogó-suhanó vonatot, és – menet közben, párhuzamosan, összefonódó folyamatban – bentről, a villódzó-kattogó-robogó vasúti szerelvény ablakából nézi a kintet. Mindezt egyszerre megélve, egyszerre kint és bent egeret fogni (?). Bele lehet örülni. Ez így maga a börtönlét. Tudta ezt József Attila, üzente. Csak a lélek, a szív, a szeretet emel föl, menthet meg. Érezte, tudta ezt József Attila, üzente is. Ő másképpen tett, más adatott meg neki, más volt megírva számára. Az *Eszmélet* a sorsok többféle fényoldalát villantja föl – ahol fény van, ott árny is van. A befogadó versolvasó gazdag ajánlatból választhat – kérdés: ő mit képes megtenni? Létéről van szó, etikusan. Descartes és/vagy Pascal, vetette föl Horkay Hörcher Ferenc Almádiban a konferencián. Ezen az ontológiai szalon valaki eljutott Sartre-ig, néhányan hevesen tiltakoztak. Én egyetértek. József Attila korán meghalt, belehalt a vaspálya őrzítő zajába, a kemény csapások legyűrték. De a teljességet érte el. Van, akinek több idő jut. Másként bírja. Vagy nincs egyszerre kint és bent.